

9. Holmes O. W. jr. The Profession of the Law, Conclusion of a Lecture Delivered to Undergraduates at Harvard, February 17th, 1886, in Marke, ed., The Holmes Reader. – Cambridge Mass.: Harvard UP. – P.101–112.
10. Holmes O. W. jr. Law and the Inner Self. Oxford UP, 1993. – 628 p.
11. Holmes O. W. jr. Law in Science and Science in Law. – N–Y.: Routledge, 1899. – 73 p.
12. Holmes O. W. jr. The Common Law. – N–Y: Back Bay Books, 1964. – 337 p.
13. Wiener Philip (ed). The Dictionary of the History of Ideas: Studies of Selected Pivotal Ideas. – N–Y.: Ch. Scribner's Sons, 1073–74. – 793 p.

Kravchenko S. S., PhD in Law, Associate Professor, Deputy Head of State Employment Service of Ukraine, Professor of the Ukrainian State Employment Service Training Institute (Ukraine, Kyiv), 2094858@ukr.net

Conditions for the formation of socio–philosophical worldview of Oliver Wendell Holmes

For the first time in the Ukrainian philosophy, the socio–philosophical views of the great US jurist Oliver Wendell Holmes, the central figure of the philosophical and legal branch of pragmatism, are carefully analyzed. The purpose of the article is to investigate the conditions for the formation of the socio–philosophical outlook of O. W. Holmes and to determine its influence on the development of the Philosophy of Pragmatism in the USA. Revolutionary in the philosophical sense Holmes's comprehension of the concept of law was based on the understanding of the changeable socio–historical reality. The philosophical vision of the correlation between the concepts of law and morality gives the opportunity to develop the theory of law from the point of view of a «bad person», which is free of any moral principles. Philosophical interpretation of common sense allowed Holmes to realize the social nature of the law that is based on life experience. It is proved that the social and philosophical views of Oliver Wendell Holmes contributed to the transformation of ideological foundations of US philosophy from dogmatism to scepticism, from theology to experimentalism. It opened the way for development of the Philosophy of Pragmatism and legal realism.

Keywords: Oliver Wendell Holmes, pragmatism, US philosophy.

* * *

УДК 141.1(093)

Карпенко А.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії соціально–політичних
і правових наук, Донбаський державний
педагогічний університет (Україна, Слов'янськ),
konepark2@gmail.com

СТРАТЕГІЧНО–РЕЛЯЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВИ Б. ДЖЕССОПА

Мета статті – узагальнити зміст стратегічно–реляційної концепції держави Б. Джессопа. Методи дослідження: дискурсивний аналіз, іманентна критика, контекстуальна реконструкція. Висновки. У статті досліджено розроблену британським теоретиком Б. Джессопом стратегічно–реляційну концепцію держави як комплексного соціального явища, яке наразі переживає сутнісні трансформації, викликані цивілізаційними процесами. Стратегічно–реляційний підхід є новітньою модифікацією неортодоксального марксизму, налаштованою на ключові виклики сьогодення – кризу політичної форми національної держави, пов'язану з черговою фазою глобалізації. Наголос на конструктивній природі інституту держави та суспільній змістовності політичного процесу визначають евристичний потенціал концепції. Окремлено структурно–семантичні контури «стратегічного» та «реляційного» компонентів антиесенціалістської концепції держави Б. Джессопа.

Ключові слова: держава, політика, стратегічно–реляційний підхід, онтологія, суспільні відносини, ідеологія.

Ідея держави є одним із ключових понять політичного дискурсу і постає неодмінним референтом суспільного процесу. У якості родового поняття слово «держава» втрачає концептуальну конкретність і генерує абстрактну полісемію, виступаючи не так денотатом певного поняття, як маркером певного дискурсу. Тобто

відбувається функціональне зміщення, що викривлює самі координати конституювання об'єктивної критики елементів дискурсу. Однак, доречно зробити припущення, що труднощі щодо розбудови держави корелюють з концептуальним наповненням дискурсу держави. Така кореляція, на мій погляд, залишається недооціненою українською інтелектуальною спільнотою, яку задовольняють абстрактні та позірні контексти надлишкової валоризації держави, перетворення її на фетиш.

Масмедійна девальвація концепту державності має змусити наукову спільноту запропонувати альтернативні сценарії осмислення держави, що відповідають світовим інтелектуальним сюжетам. Одним із таких сценаріїв є стратегічно–реляційний концепція держави, розроблена британським теоретиком Бобом Джессопом. Гадаю, що узагальнення теоретичних напрацювань Б. Джессопа може збагатити українську політичну філософію, що тільки розпочинає шлях власного становлення.

Аналіз наукових досліджень. В українській суспільно–політичній науці переважає традиційний підхід до визначення держави як інституції, що утримує монополію на насилля у межах певної території. Симптоматичним є те, що у достатньо репрезентативній колективній монографії «Трансформації політичних інститутів України: проблеми теорії та практики» (2016) автори лише констатують існування альтернативних підходів до визначення сутності державності, не розкриваючи змісту ключових розбіжностей між конкуруючими концепціями держави. Стратегічно–реляційна концепція держави Б. Джессопа залишається мало відомою серед вітчизняних науковців.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. На матеріалі концепції Б. Джессопа ми спробуємо окреслити структурно–семантичні контури «стратегічного» та «реляційного» компонентів антиесенціалістської концепції держави.

Формулювання мети та завдань статті. У відповідності до визначеного предмета дослідження мета цієї статті полягає у загальній характеристиці стратегічно–реляційної концепції держави Б. Джессопа.

Сьогодні глобальний порядок нашої цивілізації переживає цікаву і напружену фазу певного транзиту, коли минуле в агонії хапається за теперішнє і намагається щосили відірвати його від майбутнього, що через вильнену комунікацію, міграцію та творчість нестримно охоплює людство. Ігнорувати попит на переосмислення усталених форм суспільних практик та понять щодо цих форм значить відмовляти науці в майбутньому, в живому та плідному стосунку до побудови новітніх, кращих, умов буття людини. Одним із шляхів конкретизації завдання концептуального оновлення концептуального апарату суспільно–політичної наукової думки є узагальнення теоретичних здобутків світового наукового процесу.

Стратегічно–реляційний підхід (СРП) до вивчення держави є варіантом структуралістської критики традиційного «ентитичного» (від англ. entity – А. К.) погляду на державу як на певну річ, що має власну специфічну сутність. Аналогічно до здійсненої К. Марксом критики капіталу як суспільного феномена, а не абстрактної матеріальної сутності розробляється і критика держави. Теоретики СРП відмовляються від

пошуків «сутності» держави і намагаються розробити ефективні теоретичні та методологічні засоби дослідження форм, функцій та наслідків існування державної системи. У межах СРП держава постає не субстантивною цілісною річчю або унітарним суб'єктом, а процесом «провадження державної влади, яка є вираженням мінливого балансу між силами, що прагнуть реалізувати власні інтереси засобами державної системи» [2, с. 54]. По суті СРП корелює з логікою становлення постструктуралістського мислення, що прагнуло подолати логоцентричні імплікації структуралістського методу в його застосуванні до динамічних процесів. Абстрактні «жорсткі» властивості атрибутів системи – сукупності елементів, структури, функцій – мали бути релятивізовані, представлені в рухливих та похідних іпостасях. Наприклад, класичне визначення держави через монополне право на насилля в межах певної території є негативним за власним змістом. Така логічна негативність присутня і в репресивному тлумаченні державного апарату. Три ключові варіації щодо ідеї держави: консервативний фетишизм суверенності, ліберальний ринковий релятивізм та соціалістичний функціональний компліментаризм – не пропонують подолання репресивної транскрипції держави, а вказують три модуси герменевтики держави.

Актуалізація концепту стратегії і має вирішити це первісне завдання «пом'якшення» абстрактної структурності /репресивності державної системи, елементи якої не так забороняють дещо, як здійснюють «стратегічну селекцію» іманентно відкритих можливостей щодо реалізації «державного проекту». Семантичне поле концепту стратегії дозволяє Б. Джессопу окреслити конструктивний аспект державності, який згодом конкретизується планом соціальних відносин, що складають сам зміст існування держави.

Концепт реляції утворює основу розуміння змістового підґрунтя державності: «Стратегічно–реляційний підхід виходить з новітнього визначення діалектики дії та структури в термінах суспільних відносин. Такий підхід надає важливого значення стратегічному контексту політичних дій і трансформативній силі цих дій. У термінах реляцій, структура складається з диференціальних обмежень та можливостей, що варіюються агентом; суб'єкт дії залежить від стратегічних ресурсів, охоплених структурою в залежності від задіяних акторів» [2, с. 55].

Цілком у постструктуралістському ключі Б. Джессоп намагається термінологічно окреслити позитивність влади, притаманну її конкретно–історичній іпостасі – владі державній: «Стратегічно–реляційний підхід наголошує, що немає підстав робити припущення, що державна влада обмежена засобами імперативної координації – централізованого планування і низхідного управління. Державна влада може провадитися не тільки у формі примусу, команди, планування та бюрократії, але також у формі мереж, партнерства, солідарності тощо. У такому контексті держава постає інституційною матрицею задля політичної дискусії щодо відповідей на певні виклики засобами управління» [2, с. 167].

Концепція Б. Джессопа є цікавим варіантом адаптації постструктуралістської онтології до ключового політичного інституту – держави. Цивілізаційним викликом, що змушує консервативні галузі права і теорії

держави опрацьовувати надбання авангардної філософії, є утворення глобального суспільства, що нівелює певні засновки традиційної національної держави.

Сучасний світ насичено симуляційними сутностями і засобами виробництва таких сутностей. Масове виробництво ідеального унеможливує реалізацію класичних ситуацій не тільки філософування, на кшталт картезієвського робінзона–мислителя або феноменологічних редукцій, а й позитивістського наукового сценарію утилітарної апробації суджень. За відсутності можливості розрізнити первісні та похідні феномени свідомості на рівні критичної рефлексії складно уявити гетерогенність, тобто суперечливість та непослідовність, дискурсів, де відсутні формальні вимоги логічності та когерентності, наприклад, засоби масової інформації, публічна політика, реклама, тощо. Епоха масового виробництва на своєму черговому оберті розвитку занурює нас знову до аналогічної до раннього анімізму ситуації розчинення індивіда в потоках новітніх стихій: інформації, споживання, бажання.

Однак треба пам'ятати Веберівську настанову щодо наукового розчаклування світу і наполягати на приматі наукової об'єктивності над будь–якими цінностями та інститутами. Наукова рефлексія щодо реальних значень елементів політичного дискурсу набуває особливого значення в період невизначеності та кризи, коли нездатність або небажання відмовитися від застарілих смислів та збудувати новітню концептуальну парадигму завдають надзвичайної шкоди суспільству.

Висновки, перспективи подальших досліджень. Стратегічно–реляційна концепція держави Б. Джессопа є сучасною модифікацією поміркованого марксизму, розробленою в умовах системної кризи національної держави як безальтернативної форми політичного буття суспільства, викликаного черговою фазою глобалізації. Б. Джессоп наголошує на конструктивній природі інституту держави та суспільній змістовності політичного процесу, що робить його концепцію надзвичайно привабливою для аналітики реалій українського політичного процесу, де наразі домінують реакційні кліше та стереотипи.

Перспективи подальших досліджень з проблематики стратегічно–реляційного визначення держави полягають у реактуалізації марксистського поняття класової боротьби як онтологічного чинника буття держави.

Список використаних джерел

1. Bullard A. R. Book review: The State: Past, Present, Future by Bob Jessop [Online material] / Ashley R. Bullard. – [Available at]: <http://blogs.lse.ac.uk/lseviewofbooks/2016/09/06/book-review-the-state-past-present-futures-by-bob-jessop/>
2. Jessop B. The State: Past, Present, Future / Bob Jessop. – Cambridge: Polity, 2016. – 316 p.
3. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / Авт. колектив: М. І. Михальченко (керівник) та ін. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 440 с.
4. Браїчевський М. Про українську державність [Електронний ресурс] / М. Браїчевський. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Braichevskiy_Mykhailo/Pro_ukrainsku_derzhavnist.pdf

References

1. Bullard A. R. Book review: The State: Past, Present, Future by Bob Jessop [Online material] / Ashley R. Bullard. – [Available at]: <http://blogs.lse.ac.uk/lseviewofbooks/2016/09/06/book-review-the-state-past-present-futures-by-bob-jessop/>

2. Jessop B. The State: Past, Present, Future / Bob Jessop. – Cambridge: Polity, 2016. – 316 p.

3. Transformacija politycnychh instytutiv Ukraїny: problemy teorii i praktyky / Avt. kolektyv: M. I. Myhal'chenko (kerivnyk) ta in. – K.: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukraїny, 2016. – 440 s.

4. Brajchevs'kyj M. Pro ukrai'ns'ku derzhavnist' [Elektronnyj resurs] / M. Brajchevs'kyj. – Rezhym dostupu: http://shron.chtyvo.org.ua/Brajchevskiy_Mykhailo/Pro_ukrainsku_derzhavnist.pdf

Karpenko A., PhD in Philosophy, Associate Professor of Philosophy, socio-political and law sciences department, Donbas state pedagogical university (Ukraine, Slavyansk), konepark2@gmail.com

Bob Jessop's strategic-relational conception of the state

The purpose of the article is to summarize the content of the strategic-relational concept of the state of B. Jessop. Methods of research: discursive analysis, immanent criticism, contextual reconstruction. Conclusions. The article investigates the strategic-relational conception of the state developed by the British theorist B. Jessop, where state is viewed as a complex social phenomenon which is currently undergoing the essential transformations caused by civilization processes. Strategically-relational approach is the latest modification of non-orthodox Marxism, geared to the key challenges of the present day – the crisis of the political form of the national state, linked with the next phase of globalization.

Keywords: state, politics, strategic-relational approach, ontology, social relations, ideology.

* * *

УДК 21/29.275

Санников С. В.,
кандидат богословских наук, старший научный
сотрудник, Центр изучения религий НПУ
им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев),
ssannikov@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5549-9820

МИФОЛОГЕМЫ ОБ АНТИСАКРАМЕНТАЛЬНЫХ ВЗГЛЯДАХ ЯНА ГУСА НА ЕХХАРИСТИЮ

Рассмотрены различные представления о личности и деятельности Яна Гуса, который стал предметом общественного и богословско-исторического мифотворчества. В статье анализируется несоответствие общепринятых представлений о Яне Гусе, как о раннем реформаторе церкви и о богословском последователе Джона Уиклифа с заявлениями самого Гуса.

Анализ первоисточников показывает, что Гус был согласен с Уиклифом только в критике морального и этического состояния духовенства, а также разделял некоторые его еклезиологические идеи. Как и Уиклиф Ян Гус связывал понимание истинной церкви с представлением об ученичестве и подражании Христу, а не с формальной Апостольской преемственностью. Также Гус не солидаризировался с антисакраментализмом Уиклифа. Уиклиф отвергал пресуществление во время Еххаристии, но Гус придерживался традиционного понимания.

Рассмотрение взглядов Яна Гуса демонстрирует, что он был не реформатором еххаристических представлений или существующей системы, а реставратором нравственного идеала католичества и его раннехристианского образа.

Ключевые слова: Ян Гус, еххаристия, реформация, панславизм, гуситы, сакраментализм.

(статья друкується мовою оригіналу)

Личность Яна Гуса, которого чаще всего называют чешским реформатором или, по крайней мере, реформатором до Реформации, несмотря на многочисленную литературу о нем, по-прежнему привлекает внимание исследователей и писателей. Это, во-первых, обусловлено его твердой гражданской позицией и ореолом мученика, сожжённого на костре за свои убеждения, что делает фигуру Яна Гуса удобной для политического и литературного мифотворчества.

Во-вторых, его имя стало знаковым для народно-освободительного движения, что также создало значительную дистанцию между реальным историческим Гусом и идеализированным образом народного вождя Чехии. Кроме того, интерпретации роли Яна Гуса и его идей различными исследовательскими школами, сделались настолько политически ангажированными, что оценки его личности и творчества оказываются абсолютно противоположными.

Историографии гуситского движения и самому Яну Гусу посвящено немало диссертаций, монографий и статей. Так, известный исследователь гуситского движения Л. П. Лаптева в своей монографии представила обширную историографию русского дореволюционного изучения гуситологии [8], другие исследователи – И. И. Бучанов [3] и Л. М. Гаркуша [4] анализировали в своих диссертациях историографию советского периода, С. В. Прудивус [13] подготовил широкую обзорную статью по зарубежной и украинской историографии гусизма. В этом, поистине огромном массиве материалов о Яне Гусе можно встретить совершенно противоположные оценки его личности и деятельности.

С конца XVIII в. начинается научное изучение Гуса чешскими исследователями. Первыми, в контексте общей истории Чехии, деятельность Гуса анализировали Ф. Пелц и Ф. Палацкий¹. Оба они считали Гуса прежде всего борцом за национальную независимость Чехии от немцев и деятелем религиозной реформации. Гус описан у них очень положительно и патриотично, как борец за духовную свободу против авторитета церкви. Другие чешские историки – В. Томек, Т. Масарик, И. Пекарж, показывали отрицательный образ Гуса, как мятежника против существующего порядка, из-за которого Чехия потеряла ведущее положение в Европе, была разорена в результате религиозных войн и значительно обеднела. Немецкие историки либеральной протестантской школы (А. Неандер, А. Прохазка) представляли Яна Гуса как религиозного реформатора, предшественника Лютера, подготовившего события 1517 г. Особенно А. Неандер в книге «Общая история христианской религии и церкви» (1852) показывает Гуса как выразителя неотвратимо надвигающихся идей реформации в противоположность католическому догматизму. Такую же позицию представляют практически все лютеранские историки.

Так, Ф. Шафф видит Гуса прямым продолжателем и учеником Джона Уиклифа, готовящего Реформацию в Европе. Он пишет, что в Богемии к началу XV в. движение последователей Уиклифа называли «виклефитство» и «только в более позднее время термины «виклефиты» и «виклефитство» было вытеснено терминами «гуситы» и «гуситство». Главными глашатаями движения были Ян Гус и Иероним Пражский, погибшие на костре в Констанце за свою открыто демонстрируемую верность Уиклифу» [16, с. 231].

Представление о том, что Ян Гус был последователем и продолжателем дела реформации, которое начал Уиклиф, широко распространено не только среди протестантских историков и западноевропейских исследователей Реформации, но и прочно укоренилось в общественном сознании, кочует из книги в книгу,

¹ В 1782 г. вышла книга Ф. Пелца «Краткая история Чехии», а в 1848 г. книга чешского историка Ф. Палацкого, где Гусу и гуситскому движению уделяется довольно много внимания.